

Juhász József

Koszovó útja a függetlenségig

Történelmi előzmények

Koszovóhoz hagyományosan erős mind a szerbek, mind az albánok kötődése. A terület évszázadok óta vegyesen lakott, gazdaságilag értékes (színesfém-bányászat), s mindkét nép számára fontos történelmi eseményeknek színtere. Ez a régió volt a 12. században létrejött első szerb állam (Raska) egyik magterülete, itt zajlott a szerb Mohácsként is ismert rigómezei csata (1389), de itt alakult meg 1878-ban az albán nemzeti mozgalom elindítója, a Prizreni Liga is.

Az 1389 után török uralom alá került terület albán lakói áttértek a muzulmán hitre, s ennek köszönhetően – hivatalnokként, katonaként, földbirtokosként – integrálódni tudtak az oszmán uralmi rendszerbe, ami ugyanakkor megteremtette a szerbek és az albánok közötti szociális feszültség alapját is, hiszen a koszovói szerbek általában féljobbági státuszú parasztok voltak. Többek között ez indokolta a szerbek folyamatos elvándorlását a térségből, és Koszovó a 20. század elejére kétharmados arányban elalbánosodott. Az európai oszmán uralomnak véget vető Balkán-háborúk után, 1913-ban alakult meg a független Albánia, amely azonban nem foglalta magában Koszovót, amely Szerbiához került. Ezt követően igen erős elnyomó politika kezdődött az itt élő albánság ellen, amely az egész két világháború közötti időszakra jellemző volt. 1941–1944-ben Koszovó az olasz–német uralom alatti „Nagy-Albániához” tartozott, s ekkor az albánok az előző negyedszázadot a helyi szerbeket torlalták meg.

A titói Jugoszláviában Koszovó kezdetől fogva rendelkezett bizonyos minimális területi és kulturális autonómiával, 1974-ben pedig az új szövetségi alkotmány gyakorlatilag (vagyis az elszakadási jogot leszámítva) köztársasági önállósággal rendelkező tartománnyá alakította. Ekkoriban nagyon jelentősen javultak a koszovói albánok művelődési, munkavállalási, hivatalviselési lehetőségei. Mindez – annak a felismerésével együtt, hogy a korabeli Jugoszlávia és Albánia között óriásiak voltak a különbségek – csökkentette az albánok illojalitását a jugoszláv állam iránt. De az albánság mégsem tudott és nem is akart igazán integrálódni, amit a délszláv népek és az albánok közötti nagy kulturális különbségek is magyaráznak. 1981-ben a tartományban tüntetések voltak, amelyek célja az önállóság további növelése, a Jugoszlávián belüli tagköztársasági státusz elérése volt. A tüntetéseket a hatóságok brutálisan elfojtották, a tartományt azonban már soha többé nem voltak képesek konszolidálni.

Ezzel vette kezdetét Jugoszlávia végső válsága, aminek során Koszovó „egyszerű” kisebbségi problémából a jugoszláv föderáció egész építményét megrengető válsággóccá vált. A szerb nacionalizmus sosem tudta elfogadni, hogy Koszovó (és a Vajdaság!) széles körű önállóságot kapott: ebben Szerbia feldarabolásának kísérletét látták. A szerb nacionalista tendenciákat csak erősítette, hogy az 1970–1980-as években felgyorsult Koszovó elalbánosodása, valamint az, hogy az 1986-ban a szerb kommunista párt elnö-

Slobodan Milošević (1941–2006). A Szerb Köztársaság elnöke 1989 és 1997 között, majd Jugoszlávia elnöke 1997-től 2000-ig. A délszláv háborúk és a koszovói konfliktus egyik kulcsszereplője az 1990-es években. 2000-ben a lázongó nép akaratának engedve beismerte vereségét, és átadta a hatalmat az ellenzékének. Zoran Djindjic kormánya 2001. június 28-án kiadta a hágai törvényszékeknek, amely már 1999-ben háborús bűnökkel, emberiség elleni bűncselekményekkel, valamint népirtással vádolta meg a horvátországi és boszniai (1991–1995), valamint a koszovói (1998–1999) háborúban játszott szerepéért. Milošević pere 2002. február 12-én kezdődött, s a vádlott egészségi állapota miatt sokszor szakították meg a bírósági eljárást. A per befejezése előtt, 2006. március 11-én, holtan találták cellájában.

kévé választott Slobodan Milošević felkarolta a szerbek nacionalista törekvéseit. A gazdag északi tagköztársaságok (Szlovénia, Horvátország) számára pedig a rendkívül elmaradott régió gazdasági támogatása volt terhes. Végül a kaotikus 1988–1989-es időszakban Milošević felszámolta a tartományi autonómiát: az 1989. március 28-i szerb alkotmánymódosítás a tartományok által élvezett autonómiát formális szintre degradálta. Tiltakozásul az albánok demonstrációkba kezdtek

Ibrahim Rugova (1944–2006) 1992-től 2002-ig a „Koszovói Köztársaság” elnöke. A nemzetközi diplomácia e címet ugyan nem ismerte el, de Rugovát elfogadta a koszovói albánság hiteles képviselőjének. Mindvégig Koszovó függetlenségének híve volt, de elkötelezett passzív ellenállóként nem tartott elfogadhatónak semmiféle erőszakot. 1991 után az általa vezetett Koszovói Demokratikus Liga az LDK árnyékkormányzatot hozott létre, amely megszervezte az albán etnikum oktatási és közegészségügyi hálózatát. A daytoni béke után hazájában egyre erőteljesebben bírálták pacifizmusát. Jugoszlávia 1999-es bombázása során családjával együtt priština házi őrzetben tartotta a szerb kormányzat. 2002. március 4-én megválasztották a nemzetközi igazgatás alatt álló Koszovó elnökévé. Hatvanegy évesen, 2006. január 21-én halt meg.

(amire a hatalom a rendkívüli állapot bevezetésével reagált), majd a régi Jugoszlávia felbomlásakor Ibrahim Rugova elnökségével kinyilvánították a „Koszovói Köztársaság” függetlenségét.

A de facto államiság kialakulása és korlátjai

A függetlenség kikiáltását követően az albánok megkezdték a párhuzamos közigazgatási, oktatási, szociális és tömegtájékoztatói szervek kiépítését, amit a feketegazdaságból és a külföldről – elsősorban a Nyugaton élő albánoktól – érkező támogatásokból finanszíroztak. (Az árnyékállami albán közigazgatás kiépítését indokolta és gyorsította, hogy a szerb főhatalom gyakorlatilag az összes állami hivatalból és munkahelyről szinte az összes albánt elbocsátotta. A közintézményekben az albán nyelv használatát lényegében megszüntették, az albánok által használt iskolákat és egészségügyi intézményeket nem finanszírozták.)

Rugova államát csak Tirana ismerte el, a nemzetközi közösség ettől elzárkózott, arra hivatkozva, hogy Koszovónak Jugoszlávián belül nem volt tagköztársasági státusza, így kiválási joga sem lehet, az etnikai elvű, főleg egyoldalúan elhatározott határmódosítások pedig elfogadhatatlanok.

A nemzetközi közösség pusztán emberi jogi konfliktusként közelítette meg a kérdést. A belső erőviszonyok sem kedveztek a függetlenség realizálásának, bár a szerb hatalom végül is hallgatólagosan tudomásul vette a párhuzamos albán állam létét. Igazából csak a fegyveres erő monopóliumának a megőrzésére törekedett, mivel akkoriban a horvátországi és a boszniai háború kötötte le a figyelmét. Milošević malmára hajtotta a vizet az is,

hogy 1991–1993 folyamán sok nemzetközi szervezetből kizárták Kis-Jugoszláviát, köztük az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletből (EBEÉ) is, melynek megfigyelőit így arra hivatkozva utasította ki a 1993-ban, hogy Jugoszlávia már egy éve nem vehet részt a szervezet munkájában.

A koszovói válság történetében az újabb fordulópontot az 1995-ös daytoni egyezmény jelentette, amely rácafolt a koszovói albánok várakozásaira. Az egyezmény a határok sérthetetlenségének alapján állt ugyanis, így szertefoszlatta az albánok reményét arra, hogy a boszniai konfliktus lezárása precedenst teremthet számukra. A koszovói albánság újabb politikai radikalizálódásához az is hozzájárult, hogy 1997-ben összeomlott Albánia (ezzel sok fegyver kikerült a raktárakból), valamint az, hogy akkoriban lépett aktív korba egy új generáció, amely már nem kötődött a Rugova-féle passzív ellenállási mozgalomhoz. E nemzedék számára a függetlenség (amelybe a „Koszovói Köztársaság” illegálisan ugyan, de működő intézményei révén

A Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UÇK) egy koszovói albán paramilitáris csoport volt, amely az 1990-es évek második felében Koszovó Jugoszláviától való elszakadásáért küzdött. Egyes vélemények szerint korunk legsikereesebb gerillamozgalmának tekinthető. Eleinte szerb rendőrségi épületeket és személyeket, majd civil célpontokat is támadtak, 1998-ra már Koszovó negyedét ellenőrizték, katonai erejük 10 000 és 50 000 fő között mozgott. Parancsnoki struktúrájuk az IRA mintáját követte, emellett az IRA-hoz hasonlóan politikai szárnyat is létrehoztak Hashim Thaci (jelenlegi koszovói elnök) vezetésével. A különböző jelentések egyetértenek abban, hogy az UÇK követett el háborús bűnöket, alapvetően koszovói szerbek, romák és kollaboráns albánok ellen.

már „beleköstölhatott”) minden áron, akár fegyverrel is megvalósítandó cél volt. Főleg az ő soraikban szerzett egyre nagyobb támogatást a ténylegesen 1996–1997 fordulójától fellépő Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK).

Az albán fegyveres ellenállás megjelenésétől hiszterizált Belgrád megtorló akciókba kezdett, s ezzel kirobbant az 1998–1999-es háború, amelynek során a szerb erők mint-

Holbrooke–Milošević megállapodás. Richard Holbrooke (Clinton elnök különmegbízottja) és Slobodan Milošević között 1998. október 13-án létrejött egyezség a koszovói rendezés politikai elveiről és a rendezési folyamat lépéseiről, közelebbről a szerb erőknek Koszovó területéről való visszavonásáról, a tárgyalásos megoldás előtérbe helyezéséről, valamint az EBESZ koszovói megfigyelői, illetve a NATO légi ellenőrző missziója tevékenységének részleteiről. Nem írott egyezmény, csupán szóbeli megállapodás, amelyet a felek rögzítettek a megbeszélésekről készített saját jegyzőkönyveikből, ám ezek egyelőre nem hozzáférhetők. A megállapodás tartalmára csupán a szerb kormányhatározatokból, valamint Belgrádnak az EBESZ-szel és a NATO-val október folyamán megkötött egyezményeiből következtethetünk.

Rambouillet-i konferencia. A nemzetközi összekötő csoport (CG) nyomására létrejött Koszovó-konferencia 1999. február 6–23. között a franciaországi Rambouillet-ben. A CG javaslata értelmében Koszovó Jugoszlávia része maradt volna, de végső státuszának későbbi (3-5 év múlva rögzítendő) meghatározásáig széleskörű önállóságot kapott volna. A jugoszláv fegyveres erők közül csak a határőrség maradt volna a tartományban, az UÇK fegyvereit leadva párttá alakult volna, az egyezmény betartására pedig a NATO KFOR (Kosovo Force) kontingense ügyelt volna. A tervezetet először mindkét fél elvetette, végül az albánok aláírták, mert a módosított szöveg tett egy homályos ígéretet a népszavazással elérni kívánt függetlenségükre. A szerbek azonban mereven elzárkóztak attól, hogy a KFOR-t egyedül a NATO alkossa. Úgy ítélték meg, hogy ezzel eleve elvesztenék a lehetőséget, hogy Koszovó jövőjét befolyásolhassák, így Belgrád elvetette a rambouillet-i tervet.

egy 800 ezer albánt szorítottak ki Koszovóból, s közel 15 ezren haltak meg. A háborúnak a nemzetközi közösség előbb közvetítéssel próbált véget vetni (Holbrooke–Milošević megállapodás, rambouillet-i konferencia), de ez végül csak a NATO – ENSZ-felhatalmazás nélküli – 1999. március-júniusi bombázásaival sikerült.

A nemzetközi gyámság kezdete

Mint ismeretes, a háború után Koszovó helyzetét ideiglenes jelleggel az ENSZ BT mindmáig érvényes 1999. június 10-i 1244. sz. határozata rendezte. Ebben elismerték Jugoszlávia területi integritását, de Koszovót meghatározatlan időre ENSZ-igazgatás alá helyezték. Ez lett az ENSZ-főtitkár különmegbízottja által vezetett UNMIK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*). A négy szervezeti pillérben működő UNMIK harmadik és negyedik egysége az EBESZ, illetve az EU tevékenységére épül. Az első két egysége (rendőrség és bíróság, illetve a polgári közigazgatás) közvetlen ENSZ-irányítás alatt áll. A harmadik egység a demokratikus intézmények kiépítésével foglalkozik az EBESZ égisze alatt (helyi öngazgatás,

Zavargások 2004 márciusában, Koszovóban. 2004. március 17-én kitért szerbellenes zavargás a legnagyobb erőszakos esemény volt Koszovóban az 1999-es háború óta. Az Amnesty International elemzése szerint 19 ember halt meg, 1000 megsebesült, 4100-nak kellett elhagynia az otthonát, 730 ház, 36 templom vagy egyéb szerb vallási és kulturális épület rongálódott vagy semmisült meg 48 óra alatt. A zavargások kiváltó oka az volt, hogy három koszovói albán gyerek vízbefuladt, és többen úgy gondolták, hogy ez a szerbek bosszúja egy előző nap leölt szerb fiatal haláláért. Az igazság a mai napig tisztázatlan. A KFOR-erőket több kritika érte azért, mert nem léptek közbe határozottan a zavargások legelején.

civil társadalom, emberi jogok, választások). A gazdasági újjáépítéssel foglalkozó negyedik reszort az Európai Unióé. A nemzetközi igazgatás ötödik, katonai-biztonsági ágát adó KFOR (Kosovo Force) nem tagolódik be az UNMIK struktúrájába, hanem a NATO égisze alatt látja el funkcióját.

A koszovói helyzet a KFOR és az UNMIK bevonulásával sem rendeződött. A korábbiakkal ellentétben most a szerbek váltak a szélsőséges albánok üldözésének áldozataivá. 1999 júniusa után a hivatalos belgrádi adatok szerint 180 ezer szerb menekült el a tartományból, s visszatelepítésük bizonytalan, annak ellenére, hogy az UNMIK nagy figyelmet fordít erre. A nem-

Standardok a státusz előtt (*standards before status*). A rendezési tervet, amely a státusról szóló tárgyalások feltételeként bizonyos feladatokat és kötelezettségeket rótt volna a koszovói intézményekre és társadalomra, 2003 terjesztették az ENSZ BT elé. A terv értelmében a koszovói politikai közösségnek az alábbi nyolc területen kellett látható eredményeket felmutatnia: működőképes demokratikus intézmények, jogállamiság, a személyek szabad mozgásának biztosítása, a menekültek visszatérésének biztosítása, a közösségi jogok biztosítása, jól működő gazdaság, a kulturális örökség és vagyon védelme, párbeszéd Belgráddal, a Koszovói Védelmi Hadtest jogszerű és szabályozott működésének biztosítása. A „standardok a státusz előtt” terv gyakorlatilag megbukott, mivel e kötelezettségeket csak egy normálisan működő állam lett volna képes teljesíteni. A nemzetközi közösség 2005 közepén felülvizsgálta a tervet, s a státusztárgyalások megkezdéséről szóló 2005. októberi BT-döntéssel a gyakorlatban is „standardok a státusszal egyidejűleg” stratégiát tette magáévá. Ez egyrészt nyitva hagyta azt a kérdést, hogy Koszovónak pontosan mely követelményeknek kell megfelelnie, másrészt pedig a státusról szóló tárgyalások megkezdését ahhoz az általánosabb feltételhez kötötte, hogy Koszovóban az élet minden területén észrevehető legyen az ehhez szükséges előrehaladás.

zetközi igazgatás minden erőfeszítése és bizonyos részsikerei ellenére (az elemi létfeltételek megteremtése, az ideiglenes öngazgatás szerveinek létrehozása) a tartomány politikailag mindvégig instabil maradt, ami különösen a 2004. márciusi zavargásokban mutatkozott meg. Nem járt igazi sikerrel a 2002-ben meghirdetett „standardok a státusz előtt” program sem, amely a státusztárgyalások feltételeként bizonyos feladatokat és kötelezettségeket rótt volna a koszovói intézményekre és társadalomra a gazdaság reorganizálását, a demokratikus és multietnikus társadalom normáinak átültetését illetően. Nem sikerült beindítani a tartomány jövőjéről szóló szerb–albán párbeszédet sem.

A státuszkérdés finisében

Koszovó státuszának kérdését az Egyesült Államok lendítette tovább azzal, hogy 2005 elejétől kezdve aktívan szorgalmazta a koszovói függetlenségi folyamat beindítását. George W. Bush első elnökségének viszonylagos passzivitása után Washington ismét az Összekötő Csoport (CG) motorjaként lépett fel, s egyre inkább világossá vált, nincsenek különösebb kétségei arról, hogy csak Koszovó függetlensége – pontosabban: meglehetősen gyors függetlenítése – oldhatja meg a problémákat. Az új amerikai aktivitás mögött részben az a felismerés állt, hogy a koszovói rendezés elnapolása, örökös lebegtetése veszélyesebb lehet, mint a napirendre tűzése. Az aktivitás másik magyarázata – paradox módon – a térség iránti amerikai érdekltség és elkötelezettség gyengülése volt. A 2001-től a terrorizmus elleni harcra koncentráló, Afganisztánnal, Irakkal és Iránnal elfoglalt Egyesült Államok szeretné

magát tehermentesíteni térségben. S miután a Milošević-rezsim bukása, még inkább pedig a már említett 2004. márciusi koszovói zavargások óta jobban tartanak az albánok konfliktuskeltő potenciáljától, mint a szerbekétől, inkább az albán elvárásokhoz igazították és igazítják politikájukat. Mindenesetre ma már világosan látszik, hogy a 2005-ös amerikai elhatározás elég erősnek bizonyult ahhoz, hogy keresztülvigye Koszovó státuszának rendezését, s a szerbek és az oroszok makacssága esetén akár BT-konszenzus nélkül is elismerje Koszovó függetlenségét. Washington láthatóan nem akar ebben a tekintetben külpolitikai kudarcot.

A státusztárgyalások megkezdéséről azután döntött az ENSZ BT és Kofi Annan főtitkár, hogy Kai Eide 2005 októberében beteresztette a koszovói állapotokról szóló második jelentését. A norvég diplomata – miközben bírálta a koszovói állapotokat, s világossá tette a szerb és az albán álláspont összeegyeztethetlenségét – úgy vélte: mivel a tárgyalások elkezdésére „egyetlen pillanat sem lesz jó”, el kell kezdeni őket, mert a helyzet fenntarthatatlan. Így 2005. október 24-én – a BT egyhangú felhatalmazása lapján – az ENSZ-főtitkár Mártti Ahtisaari volt finn elnököt bízta meg a tárgyalások irányításával. Ahtisaari első

Az Összekötő Csoport (*Contact Group – CG*). A boszniai háború idején, 1994-ben hozták létre azzal a céllal, hogy a balkáni rendezésben érdekelt országok tevékenységét koordinálja. Tagságát hat ország alkotja: négy állandó ENSZ BT-tag (az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és Oroszország), továbbá Németország és Olaszország, melyek legnagyobb létszámmal voltak és vannak jelen a balkáni békeműveletekben. Az említett hatalmak közül egyiknek sincs vétőjoga a csoporton belül. A CG ülésein általában jelen van az EU Tanács, az EU Elnökség, az EU Bizottság és a NATO egy-egy képviselője is.

körútján nemcsak a folyamat helyi – priština-i és belgrádi – szereplőinek mutatkozott be, de a december 13-án megszerezte az Összekötő Csoport támogatását is. Ez azért volt alapvető fontosságú, mert az ENSZ égisze alatt zajló szerb–albán tárgyalássorozatban az Összekötő Csoport ítélete döntő jelentőségű. A CG határozta meg a rendezés irányelveit is, melyek közül a legfontosabbak a következők voltak:

- nincs visszatérés az 1999 márciusa előtti állapotokhoz;

- Koszovót nem lehet felosztani;

- a megkezdett tárgyalássorozatot – az obstrukciót elkerülendő – nem lehet megszakítani, a végtelenségig nyújtani, és a végén döntést kell hozni;

- Koszovó nem egyesülhet más államokkal, vagy azok egy részével.

Időközben ezek mellé egy további elvet is beemelt a nemzetközi közösség, melyet alighanem az UNMIK akkori vezetőjéhez, a státuszkérdésben elvileg semlegességre kárhoztatott Søren Jessen-Petersenhez köt majd a diplomáciatörténet. Ezen elv szerint a többség gyakorlatilag egyöntetű véleményére kell alapozni a tartomány jövőjét.

Márpedig a koszovói albán elit és közvélemény egységes és határozott volt abban, hogy mit akar. Teljes függetlenséget feltételek nélkül, mert szerintük önállóan is képesek eleget tenni (s eleget is akarnak tenni) azoknak a standardoknak, valamint legitim biztonságpolitikai és kisebbségvédelmi követelményeknek, amelyek miatt a nemzetközi közösség csak feltételes függetlenséget adna nekik. A koszovói parlament 2005. november 17-i függetlenségi határozata, ami a tárgyalóköldöttség hivatalos álláspontja lett, ezt világosan kimondta. Ezt az egységet reprezentálta az albán tárgyalócsoport többpárti összetétele is azzal, hogy minden releváns erő képviselve volt ben-

ne. (Igaz, a tárgyalóköldöttség „csak” albán, s nem koszovói volt, mivel nem volt kisebbségi tagja, noha az albánok ezt a helyi szerbeknek felajánlották.) Az albán fél láthatóan a kezdetektől arra számított, hogy amennyiben nincs előzetes döntés, reális opció a korlátozás nélküli függetlenség is. Joggal számított erre, hiszen a rendezésnek a tárgyalásokat megelőzően megfogalmazott irányelvei, ha kimondatlanul is, de már tartalmazták a lényeget, miszerint Koszovó független lesz – vagy teljesen, vagy úgy, hogy szuverenitását legfeljebb egyes vonatkozásokban és egy ideig korlátozzák.

A szerbek álláspontja sokkal diffúzabb volt, s elképzeléseik sokkal irreálisabbak. Tisztában voltak alkupozícióik gyengeségével. Bár a vezető politikusok szájából kezdetben különböző, egymásnak ellentmondó variációk hangzottak el, a kormány 2005. november 15-i Koszovó-határozata, amelyet a parlament november 21-én hivatalos álláspontként hagyott jóvá (egyúttal kijelölve a tárgyalóköldöttséget is), változatlanul a „több, mint autonómia, kevesebb, mint függetlenség” koštuniciai logikáját követte. A parlament határozata szerint Szerbia kész minden reális kompromisszumra és nem kíván uralkodni a koszovóiak felett, de

(1) ragaszkodik Szerbia és Montenegró területi integritásához, és bízik abban, hogy a nemzetközi közösség az 1244-es BT-határozatnak megfelelően nem engedi meg az integritás semmibe vételét, továbbá ragaszkodik ahhoz is, hogy

(2) létre kell hozni a szerbek területi autonómiáját Koszovón belül („autonómia az autonómián belül”).

Ezeket az alapelveket a szerb politikai vezetés szükségesnek érezte a szerb alkotmányban is rögzíteni. A 2006. szeptember 30-án elfogadott és október 28–29-én

népszavazással megerősített új szerb alkotmányban az áll, hogy Koszovó Szerbia elszakíthatatlan része, amely lényegi autonómiával rendelkezik.

A szerb–albán tárgyalások 2005 novemberében kezdődtek meg. Előbb Ahtisaari és munkatársai tárgyaltak Belgrádban és Prištinában, majd 2006 februárjától Bécsben folytak megbeszélések a szerb kormány és a koszovói albánok képviselői között. Júniusban végül a legmagasabb szinten is találkoztak a felek: a szerb állam- és kormányfő, valamint a koszovói elnök is Bécsbe utazott. A megbeszélések középpontjában a decentralizáció, a kulturális és vallási örökség védelmének kérdései, a gazdaságszervezés, valamint az egyes etnikai közösségek jogai álltak. Ezt követően 2007. február elejére Ahtisaari elkészítette rendezési tervzetét, amely korlátozott függetlenséget, valamint nemzetközileg ellenőrzött államiséget javasolt. A koszovói albán vezetők elfogadták a javaslatot, Szerbia – miként az várható volt – nem. Belgrád elutasította a finn politikusnak az ENSZ BT elé terjesztett, a februári tervzetet tartalmazó március 26-i Koszovó-jelentését is.

Az orosz álláspont formálódása

Az Ahtisaari-tervből – elsősorban Oroszország, továbbá Kína, és néhány kisebb állam ellenállása miatt – végül mégsem lett BT-határozat. Bár Szergej Lavrov orosz külügyminiszter már 2007 áprilisában világossá tette, hogy Moszkva számára elfogadhatatlan a tervzet, a BT csak július végén döntött úgy, hogy egyelőre félreteszi Koszovó kérdését, s egy új, 120 napos tárgyalási fordulóval próbálkozik az Összekötő Csoporton keresztül.

Oroszország a délszláv válságnak a daytoni megállapodásig tartó szakaszában ugyan nem egy alkalommal ítélte meg nyugati partnereitől eltérően a szituációt, a felelősségek arányát, illetve a rendezés elveit, de 1994 elejéig első számú érdekének tekintette a Nyugat jóindulatának elnyerését és megtartását, ezért nem került sor nyílt szakításra. 1994 tavaszától azonban a konfliktusok – az orosz külpolitika irányvonalának általános módosulásával párhuzamosan – egyre gyakoribbá és súlyosabbá váltak.

Az Ahtisaari-terv. A terv szerint a nemzetközi felügyeletet továbbra is a Koszovóban állomásozó NATO-katonák biztosítják, és számuk 2008-ig változatlan marad. Az átmenetet az EU speciális megbízottja és egyéb európai szervezetek is ellenőriznék. Koszovónak nem lehetnek területi követelései, és nem csatlakozhat valamely másik államhoz. Az államiség a saját szimbólumok használatában, és a szerbiaitól független politikai, jogi és közigazgatási intézményrendszer kiépítésében mutatkozik meg. Koszovó nemzetközi egyezményeket köthet, felvételét kérheti nemzetközi szervezetekbe (ENSZ, Nemzetközi Valutaalap, Világbank). Koszovóban multietnikus, demokratikus, önkormányzatisággal rendelkező társadalomnak kell létrejönnie. Az alkotmányban a nemzetközi normáknak megfelelően kell rendezni és garantálni az emberi és kollektív kisebbségi jogokat. Törvényileg kell biztosítani a kisebbségek részvételét a törvényhozásban, a közigazgatási, rendőrségi és védelmi szervezetekben. Koszovó hivatalos nyelve az albán és a szerb. A Koszovóból elmenekültek és elűzöttek visszatérhetnek, és kérhetik vagyonuk visszaszolgáltatását. A bírósági és igazságszolgáltatási intézményrendszernek szintén integrálnak, függetlennek és professzionálisnak kell lennie. Koszovóban szabad piaccgazdaságot kell bevezetni. Hangsúlyosan szerepel a javaslatban a vallási és kulturális örökség védelme. A tervzet elfogadása után 120 napos átmeneti időszak kezdődne az UNMIK irányítása alatt, amely ezt követően az összes jelenleg gyakorolt kormányzati jogkörét a koszovói szerveknek adja át. Kilenc hónapon belül parlamenti és önkormányzati választásokat kell tartani.

Az első igazán súlyos ellentétek az évtized végi koszovói válság kapcsán jelentkeztek, de Moszkva és Washington 2001. szeptember 11-ét követő – s 2003-ig tartó – egymásra találása folytán, valamint amiatt, hogy a státuszkérdés 2005-ig valójában nem került a nemzetközi érdeklődés fókuszába, nem igazán kerültek felszínre a Koszovóval kapcsolatos nézeteltérések.

Az oroszok ugyan gyakran hangoztatták, hogy a standardok teljesítése még a vártnál is lassabban halad Koszovóban, de aztán megszavazták a 2005. október 24-i BT-döntést a státusztárgyalások megkezdéséről. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor azt is hangoztatták, hogy ez egyáltalán nem jelenti a koszovói függetlenség automatikus támogatását. Olyan megoldást támogatnának, amely az 1999. júniusi 1244-es BT-határozatra épülő kompromisszumos megoldás lenne, mindegyik érdekelt fél számára elfogadható, és megőrizné Szerbia és Montenegró területi integritását. Lavrov 2005-ben és 2006 első hónapjaiban hasonlóan beszélt a montenegrói függetlenségről is, mondván, hogy célszerűbbnek látja az államszövetség fenntartását, de az oroszok számára mindkettő baráti nép, ezért számukra minden elfogadható, amiben a szerbek és a montenegróiak egymással meg tudnak egyezni. Moszkva ennek szellemében is járt el a 2006. májusi függetlenségi népszavazást követően.

A koszovói státusztárgyalások kezdetén úgy tűnt, hogy az orosz álláspont sem teszi le a garast teljesen egyértelműen a szerb „több, mint autonómia, kevesebb, mint függetlenség” platformja mellett, de az összes nagyhatalmi állásfoglalás közül ez áll a legközelebb a szerb szempontokhoz. Az optimistábbak egészen 2007 áprilisáig úgy gondolták,

ha a koszovói kérdés nem kerül az orosz belpolitikai viták centrumába, akkor Moszkva a BT-ben csak a szerb érdekek miatt aligha fog vétózni. Az Ahtisaari-tervvel szembeni orosz makacsságot kézenfekvő lenne azzal magyarázni, hogy Moszkvában az aktualizált koszovói kérdésre megint a „csecsen szemüvegen” keresztül néznek, mint 1998-ban és 1999 elején, s ezért nem eléggé kooperatívak a nyugati kezdeményezéseket illetően. 2007-ben azonban a „dominóeffektus” miatti aggodalommal – ami egyébként a baszkföldi szeparatizmus miatt Spanyolországot, valamint az Észak-Cyprus török megszállása miatt nyugtalankodó Görögországot is jellemezte – aligha magyarázható Moszkva merev magatartása. Valószínűleg közelebb járunk az igazsághoz, ha a koszovói függetlenséggel kapcsolatos orosz álláspontot az időközben jelentősen lehűlt orosz–amerikai viszony szélesebb koordinátái között szemléljük, nem túlozva el sem a koszovói kérdés, sem pedig Szerbia jelentőségét az orosz külpolitikában. Annak ellenére sem, hogy a Csehországba és Lengyelországba telepíteni kívánt amerikai rakétavédelmi rendszer mellett jelenleg Koszovó függetlenségének amerikai támogatása, illetve európai tudomásul vétele váltja ki leginkább Moszkva tiltakozását. Azzal ugyanis Moszkvában is tisztában vannak (hiszen az Összekötő Csoport 2007. december 10-ig tárgyaló „trojkájának” tagjaként szembesülhettek vele), hogy a szerb és albán álláspont összeegyeztethetetlen a státusz kérdésében, miként azzal is, hogy az Egyesült Államok és az Európai Unió által támogatott koszovói politikai vezetés kellőképpen eltökélt arra, hogy akár BT-határozat hiányában, egyoldalúan is kikiáltsa Koszovó függetlenségét.

Várható és nem várható következmények

Koszovó kapcsán már régóta nem annak függetlensége a kérdés, hanem az, hogy a nemzetközi közösség miként tartsa a folyamatot ellenőrzése alatt, illetve miként lehet elérni, hogy a folyamat tartós és fenntartható állapotot eredményezzen a térségben.

A Koszovóval kapcsolatos legfőbb regionális cél, hogy ne boruljanak a közelmúlt biztató trendjei a térség egészében. A nyugat-balkáni országok tízévi háborúskodás és instabilitás után az elmúlt néhány évben új helyzetbe kerültek. Mindannyian ugyanazt a társadalmi modellt követik (történelmük során először alkalmazzák mindannyian a többpárti pluralizmust, a parlamenti de-

mokráciát, a piacgazdaságot), először tűztek ki azonos külpolitikai stratégiai célt (az euroatlanti integrációt), kiépült a szoros gazdasági-politikai kapcsolatrendszer a nyugati közösség intézményeivel. Kialakultak a regionális együttműködés intézményes keretei is – a Délkelet-európai Együttműködési Kezdeményezés (SECI), a Közép-európai Szabadkereskedelmi Társulás (CEFTA), a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködési Szervezet (BSEC) és a Délkelet-európai Együttműködési Folyamat (SEECP). A regionális stabilizációnak és felzárkózásnak ezeket az értékeit óvni kell.

További probléma, hogy miként lehet mérsékelni a szerb vereségélményt és a szerbiai belső feszültségek eszkalációját, teljesen megakadályozni egyiket sem le-

het ugyanis. Szerbia és a koszovói szerb önkormányzatok mindenképpen élesen tiltakozni fognak Koszovó függetlensége ellen. Saját logikájuk szerint egyszerűen nem tehetnek mást. A felmerülő feszültségek nagyságát, esetleges precedenshatását nehéz megítélni, de eltúloznunk sem érdemes. Emlékezzünk: alig két éve a fél világ reszketett a montenegrói elszakadás következményei miatt, és nem történt semmi rendkívüli – igaz, ezúttal sokkal nagyobb a veszélye annak, hogy a boszniai feszültségek eszkalálódnak. A szerbiai közvélemény-kutatások azt mutatják, hogy a lakosság ma már kevésbé lázas Koszovó miatt, mint a politikai elit. Ezek alapján nem reménytelen azt feltételezni, hogy a szerb ellenakciók nem lépik át az elviselhetőséget (a határ lezárását, a diplomáciai kapcsolatok időleges felfüggesztését az elismerő államokkal stb.). A katonai fellépést szerb részről az elemzők döntő többsége kizárja, ha a helyi provokációkat nem is. Egyöntetűen jóval nagyobbnak tartják ugyanakkor annak veszélyét, hogy a függetlenségi döntés újabb elhalasztása esetén az albán oldal radikalizálódik.

Azonban nemcsak Koszovó elvesztéséről lesz szó, hanem egy szerencsétlen látzatról, a „demokratikus Szerbiát” ért sérelemről is: Koszovót 1999-ben a Nyugat Miloševićnek legalább jogilag meghagyta, a demokratikus Szerbiától pedig most elveszi... A szerb fél kompenzálása semmiképp se jelentheti a boszniai Szerb Köztársaság áruba bocsátását, és a háborús bűnökkel vádolt Ratko Mladić tábornok, a boszniai szerb hadsereg egykori parancsnoka kiadatásának teljes mellőzését, de ezen túlmenően mindent meg kell tenni azért, hogy Szerbia stabil maradjon, és ne térjen le az integrációs pályáról.

Az új helyzet Koszovóban tartós nemzetközi segítséget és jelenléte igényel, részben

a szerb kisebbség védelme miatt, részben azért, hogy segítsék a koszovói gazdasági és állami intézményrendszer konszolidációját. Ennek révén Koszovóban már középtávon önállóan működőképes állam jöhet létre, vagyis nem kell félni Koszovó életképtelenségétől. Semmivel nem rosszabbak az esélyei, mint a térség bármely más államának.

A magyar szempontokról

A koszovói helyzettel kapcsolatban a magyar szerepnek egy általános és egy specifikus „pillére” lehet.

Egyrészt az, hogy szomszédsági, befektetői és általános Balkán-politikai okokból érdekeltek vagyunk a térség egészének stabilitásában, fejlődőképességet megalapozó konszolidációjában, euroatlanti felzárkózásában és csatlakozásában. Másrészt az, hogy javuljanak a vajdasági magyar kisebbség perspektívái.

Ezek alapján Magyarország támogathatja a koszovói függetlenséget, hisz az minden bizonnyal elkerülhetetlen, másrészt perspektivikusan jót tehet a térség hosszú távú konszolidálódásának.

De nem kell élharcosoknak lennünk. Célszerűbb azt támogatni, hogy a függetlenségi döntések és következmények során érvényesüljenek a szerbek jogosnak tekinthető érdekei, és ne törjön meg hosszú időre a szerb átalakulási folyamat. Koszovó végleges elszakadása elkerülhetetlenül szerb vereség lesz. Ennek politikai és társadalomlélektani következményeivel számolni kell, és amennyire egyáltalán lehetséges, a Szerbiának nyújtandó külpolitikai távlatokkal enyhíteni kell a vereségtudatot. Ez általános európai érdek is.

Magyarországnak biztonságpolitikai, gazdasági és kisebbségügyi szempontból

egyaránt fontosabb a szerb állammal való jó viszony annál a haszonnál, amit Koszovó függetlensége számunkra hozhat. Ráadásul politikailag nem „tartozunk” az albánoknak (Rugováékat sosem érdekelte, hogy mi van a vajdasági magyarokkal). A magyar KFOR-kontingens biztonsága is kétségkívül fontos (egy esetleges negatív döntés esetén a nemzetközi erők részeként ők is a koszovói radikális zavargások célkeresztjébe kerülhetnének), de ez persze nem lehet mindent eldöntő szempont.

A koszovói rendezés legfontosabb hozadéka számunkra három dolog lehet. Egyrészt az, hogy egy normális koszovói állami struktúra létrejöttével belátható időn belül eltűnhet a régióból az egyik biztonságpolitikai „fekete lyuk”, s csökkenthetők a drog-, fegyver- és emberkereskedelem veszélyei. Másrészt az, hogy a koszovói szerbeknek adandó kisebbségvédelmi garanciák valamilyest hivatkozási alapul szolgálhatnak a vajdasági magyarság helyzetének a javításához – ha Koszovó és a Vajdaság eltérő helyzete és eltérő nagyhatalmi megítélése miatt semmiképp sem teljesen. Ma Szerbiának a korábbinál sokkal nagyobb szüksége van az autonómia elvére és gyakorlatára, mint akkoriban, amikor katonai győztesnek érezte magát. Ha egyelőre ennek nem is lenne közvetlen haszna a vajdasági magyarságra nézve, lehetséges, hogy a koszovói rendezés apropóján valamennyire tágítani lehet a nemzetközi jog mostani, meglehetősen szű-

kös kisebbségi normáin. Érdekünk tehát a koszovói szerb autonómia.

Magyar érdek, hogy a rendezés mindenképp tartalmazza a koszovói kisebbségek védelmét biztosító és nemzetközileg felügyelt intézményeket is.

A harmadik fontos hozadék pedig az lehet, hogy a szerb közvéleményben a státusz tárgyalások „traumamegértő” magyar percepciója esetén javulhat a Magyarországról alkotott szerb kép. Ez azért is fontos, mert bárhogy alakuljanak is a dolgok, a vajdasági magyarság helyzetének javításában Magyarország és az ottani magyar pártok legfontosabb szövetségesei hosszú távon csakis a szerb politikának a legalább relatíve nyugatos-demokratikus szereplői lehetnek.

Elsődleges hatásként, rövid távon viszont (ami sajnos csak történelmileg, s nem politikailag rövid táv) az valószínűsíthető, hogy a szerb nacionalizmus a Koszovó elszakadása miatti frusztrációját valamilyen formában meg akarja majd torolni a „kéznél lévő” kisebbségeken, így a vajdasági magyarokon (nem az államilag szervezett fizikai retorzió, vagy a nyílt, jogszűkítő diszkrimináció értelmében, hanem azért, mert az „irányított gőzkitörés” útjába esnek). Ennek veszélyét növeli a Koszovóból várható szerb menekülthullám. Ezért a magyar kül- és nemzetpolitikának egy kármentő nemzetközi aktivitásra is fel kell készülnie. ■

Irodalom

Juhász József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története*. Budapest, 1999, Aula.

Juhász József – Magyar István – Tóth Péter – Valki László: *Koszovó: egy válság anatómiája*. Budapest, 2000, Osiris.

Juhász József – Márkus László – Tóth Péter – Valki László: *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Budapest, 2003, Zrínyi.

Kosovo's Final Status (az International Crisis Group 2001–2007 közötti elemzései): www.crisis-group.org